

Eesti lendurid kodumaa kaitsel

Ühest luurelennust Soome lahel

Üha suurenenud on pidevalt nende eesti meeste hulk, kes reitvaga seelavad praegu kodumaa õhualasid. Looma ja kuuleme aeg-ajalt nende elust ja tegudest vaenuväljal ja elame kaasa nende võitlustele. Hoopis vähe on aga räägitud meie lenduritest, kes samuti pidevalt juba üle kahe aasta oma raskeid kohustusi täites ajavad kassa kodumaa julgeoleku kindlustamiseks.

Sellest arvatakse ja vastavate eesimuste sooritades leiab end ühel kenal õhupoolikult lütmas ühe Eesti Vabatahtliku Mereleenuüksuse staffel-kapteni vastes tema mugavas kabinettis.

See on noor eestlasest lennukapteen, kes viis tõi ja ennastalgava panusega võitlustes on saavutanud oma praeguse positsiooni.

„Meie staffel“, räägib kapten, „sündis eesti lendurite viisa rituse ja Saksa vastavate võitluse soodsa vaenuväljal ja kaasabi tõttu juba 1942. a. varakevadel.“

Esimest Eesti lennukõrusest kui põhitähtselt on hiljem hargnenud veel teisigi üksusi, mis omi eritööandide sooritades on ootanud hinnatavalt teenid Euroopa sõjalisel võitluses bolševismi vastu. Esimeste eesti lendurite ideerohke võitlus on aga nähtav ka hulk noori, kellest on vahetpeal arenenud väärilise lendurite järeleolva oma vanematele kaamadidele.

Esimene eesti lennukõruse asutamine oli alal ajal seotud küllaltki suurte raskustega. Algu — vajalike kogumiste hankimise — on meie lendureil tulnud sooritada vaenulaste ka vanemadüübiliste masinatega. Nendega on nii mõnelgi lendureil juhtunud kokkupõrkeid ja võitlusi vaenlasega. Ent viis tahe ja kindel veene — mille eest võideldakse, on tihtilugu meil eesilgeete raskete õppeasutuste ületamiseks. Praegu lennatakse vastavaks füüsilisteks sobivalt moodustatud ja minevikulada vajadust mõelustel on eesti lendureid vaid karastanud sina nute mehetegade sooritamisega.

Kõnealune lennukõruse sooritab peamiselt luurelendeid, millele lennukale kandubki meie järgv kõnelus.

„Luurelend“, selgitab kapten, „on omaette küllaltki keeruline ja vastutustähtne töö, kuna tema tulemustest tihti oleneb järgneva võitluse edukus. Et luuret eduka teostada, selleks peavad lennu teostajad oma vajalike eelteadmiste, aga eelle kõrvale veel loomuliku häd kogemuse. Luurelennus lendavad tavaliselt kaks meest — lendur ja vaatlaja, kellest viimane on tihedalt ka pardalaskuriks. Vaatlust teostavad aga mõlemad. Peab oma eriti kogunud silmi, et midagi „leida“. Leidmise korral vastav objekt pildistatakse ja olenevalt olukorrast võetakse tarvitusele ka teisi vajalikke samme. Tavaliselt kasutavad luurelennu andmeid teised vastavad selleks alarmeriitid üksused.“

Selgub aga, et vahet alustavad võitlused vastavate luurelennukid ise oma selleks ettenähtud vahenditega.

Võitlusest rääkides, mõtleb aga iga luurelendur peamiselt kokkupõrkeid vaenlase jahilennukitega, millelised rakendatakse tegevusse luurelennukite vastu. Need on kiiremad ja paremini relvastatud, omades isegi pardalaskureid. Kohtamine vastavate jahilennukiga, võitlus sellega ja õnnelik pöördus eelavordest heitlusest mõne kuulnanguga lennukikesse on elamus, mis sõõbib kustumatult lenduri ajju, aga lakka seal niipea.

Silman vastavastu rinnas 1. ja 2. kl. Randuride, kudes vaenuleenumärgi ja teiste sumärkide hulgas tagasihoidlikku musta haavatamärgi. Ja nagu mõistes mu mõtteid, lausub ta naeratades:

„Eks seegi ole ühe sellise kokkupõrke mälestus. Sattusin nimelt esimesel talvel korraga kuue vastavate jahilennukile kätte. Kuid külm veri, kiire otsustavõime ja ja teravmeelne manööver — olid tegureiks, et kapten tookord pääses vaid lahavaga ja 27 me auguga lennukikesse.“

Analooilisi juhtumeid, nagu hiljem kuulen, on läbi elanud ka paljud teised staffelilendurid. Ent on olnud ka vastupidiseid juhtumeid. Seet kus raiutakse puid, seal langeb ka laaste. Kus kaitsetakse kodumaad, seal langeb ka mehi...

„Üksus on sooritanud oma tegevusaja jooksul ligi 1500 vaenuleendu“, jatkab kapten, „ja selle aja jooksul on meil olnud kõiksugu päevi — nii häid kui halba.“

Mis üksuse tegevuse edukusse puutub, siis on kapten sellel kohal eriti sõnaoh.

„Eks seda hinda need, kes selleks seadud“, lausub ta lihtsalt.

Kuid siis polegi ehk erilisi sõnu vaja. Eks seda näita need hulgalised vapramärgid meie lendurite rinnal, et nad sama linnaga seelavad võitlustes kui nende kaamadid maarinnetel.

Siin katkeb huvitav keskustelu, sest ruumi on sisenenud üks ohvitser ettekandega, et lennuk on startiks valmis.

Nii algabki siis ühe huvitavamaid elamusi ühe „maaroti“ elus.

Tuakse sisse lennuk vajalikud riistad. Eelkõige saab selga ujumisvesti, siis kokkupandud kummipaadi suruõhupudeliga ja kõige peale veel langevarju kiinnitusrinmad, langevari ise asub juba lennukis. Pähe surutakse nahkne lendurimüts. Väljas ootab meid juba auto, millega kihutame startimisella jõe.

Siin ootab meid ees juba lennuki ümber askeldav masapersonal. Enamusest pärit endise Eesti lennukist, on siin iga mees apete oma erialal. Kes korraldab siin mootoreid, kes räädioteid, kes paneb lennukile kütuse pumme, iga ala nõuab erioskusi, suuri kogemusi ja ainult äärmise asjatundlikkuse, hooli ning täpsuse garanteerivad neid tulemusi, mida eesti lendurid on senini saavutanud.

Ronime pontoonidel kiikuvasse lennukisse. Lendur, kelieks on staffel-kapteni ise, asub kõige ette, ja ees terve rida kõiksugu skaalade ja muud keerulisi seadeldisi. Tema seljatab asume kahekesi vaatlajaga.

Siis läbitseb võimas mootorivärin kogu lennuki. Propeller võtab tihedalt tuure ja juba me libisemege mööda päikeses äratav veepeida. Nagu iseenesest on tõusnud pöörane tuul. Kiirus aina suureneb ja lennuk läheb enda taha kaks vahutavat veejaga. Mootor ulub aina valjemalt. Kuni korraga — mingi kergenduse tunne. Meie oleme katkestanud ühenduse veeja ja kihutame järele tõusnurga all vastu õhu avarustele.

Kena on pilt, mis nüüd silmale avaneb. Maapinnal asetsevad hooned on muutunud tähtsusetuks, põllud värvilisteks lappideks, metsad sametiseks roheksiks. Silmapiir on avaradunud kümnete kilomeetrite kaugusele.

Järele kurvega pöörduvad lõpuks sügaval sinetavale merele. Niime kõikjal saari ja laevu, mis kõrgusest vaadatud näivad koomiliste pisilappide ja mängupadadekestena. Kindlalt ja rahulikult mõrseb mootor. Vaatlaja toob raadiolõheme maaga ja kontrollib muud seadmeid. Samuti seab ta reitv „hakkama“. Ollakse ja vaenuleenu ja iga heik võib kusagilt meile tormata kallale mõni vaenlase jahilennuk.

Kuid esialgu ei juhtu midagi sarnast. Teavus on hea — meil on laotad end viieskese vahulainetega koprutava mere kohale. Ja meie ei avasta ka kõige hoolsama vaenuleenu järele midagi kartustäratavat.

Mingi saare meeskonnale viskame alla



Kontr.-admiral J. Pitka rindekõlaskäigul. Vabadussõja sangar vestluses eesti rinde võitlejatega. SS-PK. sõjakirj. Seliger

Valu südames

Visandeid rindemaastikust

Rukkipõld

See rukkipõld, millesse kaevik on hoolimatult, toorelt, uuristanud oma musta sügava triibu, on juba künde kaupa lahingu-meestele sinaks ajatamiseks, mis vähenematu järjekindlusega näitab, kuidas monotoonses kaevikuus on varakevade äärmiselt kuldunud esimesi vihjeid osutavaks loikusejaks. Mehed talid siia juba siia, kui lumi veel paksult kattis rukklorast ja sama põllulapikese pärast tuli pidada kibedamaid võitlusi alataa ründavate punajõukudega. Siis oli lumi muut mürsuplahvatust ja roostetanud mürsukildudest — see pind näis siis kui igavereks antud surnale ja hävingule. Ent ometi ajas rukkipõld juba esimeste kevad-päikese kiirtes lume alt välja oma elutahetuse ja kasvamisjõulge

post. Selleks laskum kõrgusest järele sõduga alla. Võrastav tunne algul — ent sellega harjub pea ja vahepeal istmet kramplikult haarand käd lõtvuvad oise kui kohmetusest äkilise hirmutunde pärast.

Saarel asuv ja vastutustähtsuse valvetele andeid teostav meeskond on lõpuks pahi õnnelikult saanud kätte. Nüüd avaldavad nad energiliste käevibetega ja midagi hõlides meile tänu. Viimase meigi neile vastu, kuigi kohtav tuul meie kätte ei luba kuigi suurt liikumisvabadust.

Siis tiirleme jällegi plki merepinda, mida jäljivad osavad silmapaari. Meie lend kulgeb kord Soome, kord Eesti randa, kannab meid kaugele piki lahte itta ja ristleb nii, kuidas näeb ette vastav lennuk.

Kuid seekord ei nähta midagi „huvitava“. Samuti ei juhtu midagi erilist. Viimaks laskume jälle pöörase kiiruga maabumiseaseni, hüpates paar korda kummipallina kogu lennukiga veepeinnal.

„Kui tana ei juhtunud midagi“, ütles kapten, „pole seegi lend sooritatud asjatult. Seet ka seda, mida ei ole, tuleb teha kindlaks o m a silmaga.“

Peatselt saavad vastavad auitised ettekande, et staffel valvepiirkonnas on kõik korras. Ja lenduritel on jällegi rahu — kuni järgmise vaenuleenu.

Ltn. Puusepp.

orase, nagu täites ainultki selle eesti talupoja kšan, kes sügisel oli seemne külvanud mulla.

Nii sai rukkipõld mõlemalt poolt kaevikut meestele selleks aimamisi soositavaks veejaks, kes päev-päevalt sahisas kõrva leebid sõnu ja mälestusi kodust, tõstis ja kasvamisest. Nii nagu seda maad polekski varjutatud tühanded surmatuuled, sirutas rukiid end ikka pikemaks ja pikemaks, maties peagi oma rohelisuse mürsukildude tiheda vaiba ja pommirehiteerite haavad. Rukkipõld kuulas ainult oma peremeest, kelle käsi oli talle kord andnud kšan kaevada.

Nüüd tõmbub rukkipõld suvepäikese rammestavas lõngas tund-tunnit ikka kuld-kollaseks, rukkipääd vajuvad terade paisvas raskuses üha enam longu, nagu sügava andumuses oodates lõikust. Päev-päevalt sahisab rukkipõld raskemalt, ikka rohkem variseb õhukõrgi teri mullale kõdonema... Kõik on vaid üksainsus kšak ja etteheide: kuhu jääb lõikuse? Saak on rikkalik! Alake juba kord viljavõhku ja hakkidegal

Nii sahisab rukkipõld kaevikomeeste kõrvu iga minut, iga päev ikka kutsuvamalt, ikka kšakivamalt ja ikka kaeblikumalt, sest lõikust ei tule. Ainult kuulide ennavigatid sahisavad aeg-ajalt läbi kõrte, paisates üha enam valmis viljapäid mullale kasvatult ja mahajäetult surnema. Nii variseb tera tera, viljapäid viljapäid järele, nagu kaentu, otstarbeto ja elamata jäänud ein.

Nagu elamata jäänud ein — see on ühe kaeviku mullandil kõrguv rukkipõld. Midagi katkeb südames ja jääb nuktalt ning järelejätmalt hinge helisema, kui nii näed üht tühõõlt kaduvat ilma igasuguse kasuta.

Ja ometi saab see põld siiski mulle võitluskšaks ja usuks. Seet ma tean, et kord — võibolla juba aasta pärast — pöördub siia tagasi põllumehe kasvataja käsi. Sakk pöörab mulla alla umbrohu ja mürsuküllid ning mulla varisenud viljapäid on esimeseks väetiseks ja huumuseks, mis annab esimese rikkaliku saagi pärast sõda. Nõnda ei kao siiski midagi kasvatult, seet nii nagu mullavarisenud viljatera teenib ja loob tuleviku — nii on ka meie kaeviku-

elu muda, sõjakannatused ja ohvrid, kšak kasvab eesti rahva õnnelik inimpõlv.

Vana talu

Ma leiab ta kui vana tuttava ainult kilomeetri kaugusel peavõitlusalinnilt. See on vana, põline eesti talu, üksinda metsa serva puude varju peita pugenud, just nagu tehes sellega siin idapirilt näkku naerda kõigile stepimõjustustele kšatänavate ja seitsvuse järele. Nii seelab talu julge erakuna siin metsaervale, kaevukook veel abivalmilt vastu teavast ja sirelipõõsad sahisemas vastu majakšilgi. Kuid muidu on siin sõda oma hammastega päris põhjalikult jahvatanud — kõrvalhoonetest on jäänud veel järele ainult mõni mädanenud paigots ja alusmüüride aivihunnikud.

Aston üle rohtunud õue, kus rohu alt aimad tee kõvakštamitud pinda ja vankri-jälgi. Ja kuigi kõigest siin on järele ainult viletsad riismed, siiski ršagib iga asi tuttavat lugu tühadetest eesti taludest, mis aastasadu on kõndnud oma vaeverikest ja halli elurada. Akna all küünitab end umbrohust üles roosipõõsas ja aias punetavad rohu lämmatavas sšiluses marjapõõsad, kuna peenrakšhunnudel, kust veel aasta tagasi perenaise valvas käsi kitsus iga umbrohu juurt, võidutsevad nüüd ohakad, kollased rakvere raipeid ja teised värdsšilid.

Üle läve tuppa astudes pole mul vaja avada ust — seda on vist vaja olnud ühele punkrile. Liiv ja klaaskšilid krigisevad läbilõikavalt saapanalele all, kui kõnnin läbi tšhjade tubade, kust vahete-vahel läbi aknastühemete sšisselõõstuv tugevam tuuleil tõstab õhku tolm ja prahti. Siin on mulle kõik võõras, uudne ja eamakõrde, ent ometi kuidagi nii lähedane, arvas ja omane, seet iga seinapaki, iga laelaud jutustab selle kodukolde ammupest hšabussest, soojusest ja eesti ein tšhikimise... Aastakšhmeid, põlv-põlve järele on siin ikka ršagitud sinu emakeelt selle tšhbande veeleivas ja arm-sas varjundis ning tundeloonis. Põlv-põlve järele on nende vanadusest mustava tõmbunud seinte vahel üleskaevanud ja siit alandud oma eluteed alla maailma... Nii keetia see igavene katkestamatu niit kšak oleva aasta algusest, kui sõja järsk kšak rebis kšak kõik teed ja šilad. Ja nüüd seisab vana elumaja mahajäetult ainsa mälestusmärgina sellest igaveseist eluvõlupest oodates tšhiseit ja rahulikult tagasi-pöörduvat ein...

Nii mõtled ja oled jällegi vaid ainult üksainsu hšaras palvetšak oma rahva ohvrikivi ees. Ei ole enam ühtegi õiget sõna ega lõpmittunavat mõtet, on ainult miski, mis on šhdamas kindlasti soositab nagu tšhõstust Eesti talupoeg — sa tuled siia jälle tagasi! Tuuleil viskas mšrisatades aknarsaani vastu seinu...

Inimsaatused pršghunnikus

Ma sõdurisaapad taltsad šhdametel ja inimsaatusel — všratab minus etteheide, kui majavaremete krovhi, kivide ja riideršakale vahelt urgitsen välja fotoalbumi. See on juba tšhbitat kannatanud viimase ja mulla-niiskuses, nii et pildid on tõmbunud krovsi ja mõnede on inimkujudest vaid šhmasest piirjooned. Ainult viiletsad mälestusriismed on alles jäänud, kuid ka neilt võin ma lugeda ühte nii õnnelikult alanud inimsaatus. Ta oli noor, kevadine tšhlarlaps, kes ükskord õnnelt ja ettevaatlikult asetas pilt-pildi järele sellesse albumisse mälestusi kaunistavatest. Ja nii naeratab ta mulle veel nüüdki, nagu poleks midagi vahelpšil muutunud lehkulõude kaupa pildidelt vastu: ta blond juuksed raamivad veetlilaid nõkon-toure ning noored rinnad pinguldavad julgelt kšidilõvile. Ta silmapaar ršadeleb igatpool tšhstguseas vallatavas ja veeleivas jšus, õigu see siia fotol rannailuile keest päikeselõõksa või leeripildil, kus ta ilenti valges hšib hšaprad šhli. Kuid ikka tšhbedamalt ja tšhbedamalt leiab ma teda ühe mehega, kes siis merel aerutamas või suvitšinnas teistes võrgutavas kohas. Oo — eii! Ma ei kahtle — ühe võõras elusaatus mšrah end eläse ja ristub teisega! Seet iga fotol šhdeleb valkue naeratus igivanaat mšsteerlumist — armastusest.

Ja ometi ei saa kõigest midagi... kõik lõpeb teisiti — hoopis teisiti kui seda võie arvata. Arutan lahti kokkumurtud paberitšhikesse, seet šhki avastan traagilise saladuse. Juba tuhmunud pšiliatiga kirjutatud kirjal veerin: „Kallis šhber! Ma ei tea, kas Sa kunagi loed neid rida. Kuid ma tahan iga päev paluda ja uskuda, et seatus kuidagi juhib Sind siia selle albumi juurde, kuhu jääb maha nii palju šhiseid mälestuspilte neist päevist, mida ma kunagi ei saada unustada.“

NKVD on siin — ja mõne minuti pärast algab meie pere teekond — ei tea kuhu. Kšik see tšh ootamatult ja šhroku, nii et elan nagu kohutavas unenšas, millest tahakšin iga heik juba ärgata. Nii olen tšhisti abitu — ei ole piaraid, ei ole sõnu — on ainult šhkker všgivald, mis paistab kõik unistused ja kavatused hšoolimatult olamatusse. Üten Sulle lõpuks ainult üht: õigu mu teekond, mida algan, nii raske kui tahes, ikka kannan alati Sind ja isamaad — meie väikesest Eesti šhdamas aagu igavest leeki, mis kunagi ei tšhnu ega kusta. Ja vaat siiski šhame veel kord — seet kord ometi peab varisema terror ja šhigusetus. Ja kui mille endale onks pole antud seda nšha, siia tean, et see aeg šhkkord tuleb teistelegi — surnkindlalt. Sinu tšhduk.“

Mu jalad taltsad inimsaatusel ja šhdametel... Nüüd aga hšan neid kui aaret ja puhun pšildidelt krovitõlm. Ma ei tunne kumbagi neist, kelle saatust mäitid mu šhda aimab ja koos valutab. Olen ainult vaikne ja šhõsta lein.

Ning kui ma tõusen ja albumi ettevaatlikult kaenla alla kohendan, siis mõtlen, et teie mõlemad, kelle elusaatus bolševim pršghunnikusse paiskas, praegu mind šhõnitate ja nagu tšhbande šhna kaitva kšega ümbritšete mu šhjamehedest. Seet õigu teie nii kaugele kodumaa kui tahes, siiski kuulata teie kogu oma lämmatava hšingejšu ja armastusega ainult oma isamaale, ning rahvale. Šhjakirjasaatja Lembit Karolin.

Laulupidu Ahvenamaal

Helsinki g. 8. Ahvenamaa laulu-pidu, mida juba kaua aega on traditsioonilist peetud saarestiku pealinna Mariehamnis, toimus tänäva 6. augustil saarestiku kõigi noorteorganisatsioonide ja laulusõprade osavõtul. Rikkalikult kava raamides, kus Ahvenamaa rahvaviiside kõrval esines ka muud rahvuslikku lauluvara, osutasid pidukšõneldel lauluharrastuse suurele tähtsusele just praegu sel raskel ajal. Ainult koduse kultuuriga sügavalt ühte kasvanud noorus suudab tšhita neid kohustusi, mida talle asetab saatusraske olevik.

MUIGED PUNKRID

Ainuke ihaldatav mõte rindesõdureil on — puhkusesaamine kodumaale. Asume ühes ršpases ja armetus vene kšl-las, mitte kaugele venelaste „pšhaat linnast“ Pihkvast. Puhkusele saamise mõtteid heietades on vabatahtlikud sattunud vaidluisse raudteetšhenduste ja vahemaa üle tšhest jaamast teise.

„No kuulge“, hšitab vabatahtlik T. meelepahaselt, „teie všidate, et vahemaa sinna ja tagasi olevat mitmesugune? Kas olete pururumalad vš? Pihkvast Valka või Valgast Pihkva vahemaa on ikka tšhesugune!“

„Ah arvad vš?“ mšõnab teine vabatahtlik. „Ülestšusimispšhadest suvitepšhadeni on nšiteks seitse nšadalat, aga suviteist lihavõtteini on nelikšhmemendviis nšadalat! Selge, mis?“

Kuulipilduja-õppetunais ršhhamilem seletab vabatahtlikele kuulipilduja koostvõtmist ja kokkupanemist. Noored vabatahtlikud, kellest mõned alles esmakordselt nševad lähimast ligidusest „ššajumala-kirjutusmasinat“, kuulavad, endil kõrvad kškkis, ršhhamilema seletust suure huviga pealt. Ainult vabatahtlik G. on kahjuks oma mõtetega sootuks teisel.

„Noor G!“ kšratas šhki leitnant. „Korake, millest ma praegu ršškkisin! Vabatahtlik G. jahmub, hšppab nagu maost salvatud pšsti, lšõb kannad kokku, vštab valvelhšoiaku ning kogeleb: „Kšgepealt peab kuulipildur seda tšhele panema, et... et... kuulipilduja kokkupanemisel koostataks omist osadest... nšiteks mitte pššši-vš pšstolkuulipilduja-osadest ja... ja... et pärast kokkupanemist osadid üle ei jääke!“

Vabatahtlik R. on õppinud tundma üht eesti neidu — ššjapšgenikkku Leningradist. See on ršõmsatujuline tšhlarlaps, kes ršagib oma emakeelt kaugelelt paremini kui vene keelt. Täpselt vabatahtlik R. tšhup. Aga kas uljas Sakalamaa nooruk ka selle ršõmsatujulise tšhlarlapse tšhup on, seda nende ridade kirjapanija kahjuks ei tea.

Aga on suvi, pšrnad ššitsevad ja kuna vabatahtlik R. teab üht üksildast pinki džungliks kasvanud mšisa pargis, — mšisa, mis enam kui saja aasta eest kuulus kuulsale vene poeedile Puškinile, kus meie všeosa hetkel majutub, — siis tahab ta selles — kas ta ka tšhlarlapse tšhup on — selgusele jõuda.

„Mida teete tšhna šhtul, Mari?“ pšrib ta tšhlarlapselt.

„Mina? Oh, ma lšhen iga šhtul täpselt kell üheksa magama!“

„Noh, aga enne seda?“ pšrib R. edasi.

„Enne seda? Enne seda ršietan enese lahti!“

Mšõdunud talv oli üpris kšmmaline: eile oli kšrme pšgala ümber kšlma, tšhna aga suur sula ja vihmasadu. Pole siis ime, et kšlmetushaigeid meie kompanis oli rohkesti. Ka vabatahtlik P. tunneb enese ühet hommikul haige olevat ja lšheb pataljoni ambulantsi. Seal kaebab ta nooremartšile:

„Hšrra tohter, ma arvan, mul on grippi: peas lšhub, nagu vasardataks seal haamritega, rinnus pistab nagu noaga, kštes torgib nagu nšeltega ja jalad on rasked nagu oleksid nad tšhnast.“

Arst otsustab: „Kirjutan teid kol-

meks pševaks haigeks ja annan teile neid tablette. Vškte neist kšaks korraga sisse, heitke asemele, siis hakkate hšgistama, ja kui teie poolt kirjeldatud seisukord ei muutu, siis teen korralduse, et teid saadetaks mõnda metallikogumiskšhta meie diviisi juures.“

Pšrast pikemat bandiitidejahti sai meie kompani viimaks šhateenitud puhkuse, ja siis všeti kompaniülema kšsul reitvad šhikasjalise järelevaatuse alla. Seal šhõnab ühe ršhma ülem vabatahtlik S-le:

„Reanees S., teie tššak on puhas ja lšigib kui peegel, kuna aga teie pššsi seisukord see suhtes jštab palju soovida; millest see tuleb?“

„Všib-olla tuleb see sellest, hšrra leitnant, — ma varem lšõtasin peenme-haanika-lšõtoas ja muuseas teritasin uuge ja kšäre.“

„Moondamisel ehk maskeerimisel on see otstarve, et ennast všimalikult tšhiesti ümbrusega tšhte sulada. Seda on inimene, eriti aga ššdur looduselt jšlendanud. Kes všiks selle kohta mõne nšite tuua?“

Vabatahtlik B. raiub kohe: „Hiinlased, hšrra leitnant!“

„Miks just hiinlased?“ kšsib tšhndi andev ršhhamilem.

„Nad elavad Kollase mere šhres, hšrra leitnant!“

Nššrikul 1942. a., just enne rinde-teekonnale asumist, paiknes meie vabatahtlikekšsus J. linnas. Ühel pšhapäeval, pševal enne palgamakšmist, tuleb vabatahtlik K. juure ta parim ššber M. ja kšsib, kas see saaks talle kaks marka laenata, kuna ta tahvat oma tšhlarlapsaga kinno minna.

M. ohkab: „Ülo, annaksin praegu miljoni, kui mul tšhna veel kaks marka oleks!“



Eesti põllumees!

Kõigile käimasoleva sõja keerisesse haaratud Euroopa rahvastele, kelle hulka kuulume ka meie, on käesolev suvi toonud äärmiselt pingutusi nii hästi võitlustes rindel kui ka tagala töödel. On saabunud otsustav aeg, kus tuleb kokku võtta kogu jõud, et alistada oma eluamees, oma rahvuslikud, ühiskondlikud veendumused ja eluained. Vahetult võitluse daridena taga oma põlde hõlmede tajume meie, põllumeesed, praegu selgemini kui kunagi varem võitluse otsustavust ja härmiste pingutuste tegemise paratamatust. Just püsivate raskuste kiuste tuleb ka lõpuviil viia edukale lõpule tootmislohu pingutused. Võitlused rindel on põhjendatud paremas mõttes olevate meeste kutsutakse talitöödelt relvade järele. Kõigile meile töökoormus on paisunud väga suureks, kuna tootmistööd olukord ei luba jätta hoolitsemise ühtki tähtsamat tööd, millest oleneb tulevane lõikus.

Hilinenud kevade kiuste on härmiselt pingutusi tehes üle saadud kevadiste külvitööde teostamise raskustest. Soodus heinategemise ilmastik on kaasa aidanud talvise karjakõõda koguse ja väärinise kindlustamisele. Tõenäoliselt ei hiline ka rükkilõikuse. Järgmine tähtsaim ülesanne meie igapäevasele elule kindlustamine on talvivilja külv. Ka siin ei saa jätta midagi tegemata, mis on tarvilik tulevase lõikuse kindlustamiseks. See rükkilõikuse, mis tänuvõitlusele hoolikalt ettevalmistatud kesamulda heidetakse, on kindlaimaks pandiks sellele, et leivate jätkuks iga eesti pere lauale.

Tõeline põllumees ei jätta selle sihi heaks midagi tegemata. Kes jätab külvamise liialt

hõlaka, see ei ole teinud kõike vajalikku ja võimalikku eesti rahva tulevase heaolu kindlustamiseks.

Tõõkad ja aasad eesti põllumees! Oluksime rahvusliku loodusvara, viljakandva põllumaa, valdamine ja kasutamine on usaldatud teile. Seda suurt eesõigust, ajal, mil teie kaaskodanikud on pidanud leppima palju vähemaga, olete teie senini kasutanud usalduslikult. Pingutades oma tööjõudu ning rakendades kõik oma oskused ja teadmised, olete püüdnud anda oma parima võitluse vaekausile. Kindlas veendumuses eesti põllupidaja õigest arusaamisest praeguse muredele silmapilgu tarvidustest ja kohustustest, ei järele tänuvõitluse kindralkomissariit igale talule eraldi kindlaksmääratud talviviljade külvikohustust, vaid iga põllumehe ülesandena on külvata võimalikult ulatuslikumalt raskust ja talvisu ning püüda jõuda vähimalt selleni, et vilendik põllust oleks talvivilja all. Kui võrd rohkem külvata sügisel talvivilja, sedavõrd väheneb tulevate kevadete talu suviku ja odra külvipinna laiendamise tarvidus. Pingerühmale kevadkülvide hooajale toob see kaasa olulisi kergendusi, kuna osa kevadele langevast tööst on juba sügisel eite ära tehtud.

Selles teadmises jätkame pingutusi tänuvõitluse tootmislohu raskustest jaguseamimeks ning rinde ja tagala tootmistööde edaspidise kindlustamiseks. Selles teadmises ei jätta me kasutamata ühtki abinõud ja võimalusi õigusega ning võimalikult ulatuslikumaks talvivilja, külvamiseks.

Selleks jõuda ja eda tööle!

H. Leik, Põllumajanduse Keskvalitsuse juhataja

Rännumuljeid V.-Maarjast Rakverre

Olgugi, et on alles augusti algpäevad, on tavaliselt juba külm ja läbitõmbav, eriti vihelagedal pöördvõlvilisel teel. Sõites Väike-Maarjast Rakverre suunas, oleme jõudnud vaevast Koonu küalani, kui Viruma lagedalt põldudele tuleva põhjatuul külma hingus on tunginud juba läbi riide, tekitades ebameeldivat külmakõõda kogu kehal. Näib peagu, nagu ei olekski enam suvi, vaid juba sügis oma jääkülma lootsuvate tuultega.

Väike-Maarja ümbrus on Eesti üheks viljakandvaks alaks, eriti vihmaseil aastal. Tänuvõitluse seel loota üldiselt siiski ainult keskmist saaki, kuna külv, sademete suvi, on mõjund püüdnud viljakasvule seelisel kõrgmaale. Sõites edasi Assamalla poole, näeme paiguti üsnagi kuldakäevulisi viljapõlde, millest viljakasv kasvavate vihmaseadude lakates on seisma jäänud. Rukis näib olevat kuiva suve läbi siiski suhteliselt vähem kannatanud, ning näib olevat kõigil võrdlemisi ilus ja juba lõikuskuus.

Niipalju kui näeme teesäärseid heinamaid, võime nentida, et heinatööga on jõutud täielikult lõpule. Ainult väike osa heina on paiguti veel vedamata künnidesse ja kuhjadesse, seistes suuremala ja väiksemala suades heinamaadel. Nendegi äravedu on siiski veel ainult lühiaja aja küsimus, nii et heinatööd ikkagi täie õigusega juba lõpetatuse võib pidada.

Heinatöö ja viljakoristamise vahelisel aega kasutatakse keharahimiseks. Paljadel teesääril põldudel võime näha juba korduskünni teostamist. Tänavuise künnitööga on tihhti üsna noorakesed meheõõdud, samuti võib selle töö järele üsna tihti näha ka naisi, kes asendavad rindeliivilist meest, vanda, või poega. Kodumaas vajab mehi relvaga kää, oma piiride kaitsele, nad on läinud, ning naised ja need, kes on veel liig vanad, on asendamas neid tagala töös. Saavutatud tulemused on näidanud, et nad seda liialt määralt suudavad.

Omaste suurema keskuse moodustab Assamalla oma lihtas, kuid siiski nägusa põllukivide ehitatud vallamajaga ja selle ümber koondunud taludegruppiga. Isegi paar õige moodast, linnaelise ehitust hakkab saali silma, ning keskuse linnalikkuse rõhutamiseks on isegi väike teose vallamaja.

Türlased võitsid pavidelasi

Mõõdunud pühapäeval toimusid S.-S. „Järvapojad“ korraldusel Paide Vallimäel võrkpallivõistlused, kus kohtusid Türi Spordiringi ja Paide „Järvapojad“ meeskonnad. Toimunud võistlus oli ilmonud jälgima arvukas pealtvaatajaskond, elades võistlustele innukalt kaasa. Esimese mängu ka kohtusid Türi Spordiringi ja Paide „Järvapojad“ meeskonnad. Tasavõlgse mängu järele võitsid türlased esimese geim punkti vahekorraga 11:6. Teise geimi algul haasid türlased pavidelastel, kindlustades endale võidu punktide vahekorraga 15:11. Kolmas geim algas pavidelastele üle otustele lootusrikkalt, kusjuures nad juhtisid punkte vahekorraga 11:6. Siis aga ei klappinud türlastele enam pavidelaste mäng ning aeglaselt, kuid seejuures järjekindlalt saavutasid türlased punkti punkti järele, kindlustades endale võidu tulemusega 15:12. Seega kogu mängu 2:1. Teise mängu ka kohtusid Türi Spordiringi ja Paide „Järvapojad“ meeskonnad. Mängu esimeses geimis saavutasid pavidelased nappi võidu tulemusega 16:14, kuid olid sunnitud kapituleeruma kahe järgnevas geimis punktide vahekorraga 15:5 ja 15:9. Kahtlemata tuleb türlastele võidu saavutamisel esile tõsta nende elavamat liikumist ning paremat platseerumist, kuna pavidelaste juures see jättis soovida. Kohtunikuna toimis hr. V. Kärt Viljandist.

Kohtusse peab ilmuma, kui selleks on kutse

Paide jaoskonnakohus otsustas karistada Albert Antonit tema kohtusse mitteliikumise pärast, milline teguviis oli täiesti põhjendamatult ning mille tagajärjel tuli vastavast asjaarutamiseks otsustegemine edasilükata, 10-mk. rahastatuna.

lähedal sillutatud munakividega, mis sõitjal ähvardavad segikloppida kõik sisseelundid. Nähtavasti on aga kiviteed, nii nagu neid leidub alevis ja väikelinnas, peetud siiski tähtsaks õnnetu teekäija tervistlikust seisundist.

Sõdurite kunstimeestest annab tunnistust valgest kaselõhest ja pulkdest ehitatud värv ühe sõdurite majutuspaiga juures, kusagi teesäär. Värvast kaunistas kotkas haakristiga on valmistatud teest kunstipärase, jättes meeldiva mulje igale möödujale.

Ühel teesääril põllul näeme allatulistatud nõukogu terroripommijate rususid, lalilipaiskumuna mõõda põldu. Naga kaasa sõitjalt kuulume, olevat selliseid rususid veel teest kaugemalgi, põldudel ja heinamaadel, üsna palju. Neist rusudest nähtub, kui kallist on nõukogu pidanud maksma meie linnadele ja küladele teostatud terrorirünnakute eest, mis omelt ei suuda morda meie vastupanu, vaid ainult tugvenda meile kättemaksutahet.

Rakvere igivanade lossitornide ümbruses silmapilpele ilmub päikegi nähtavale ning võimustõuud külmakõõda hakkab piksami kaduma. Meist mõõduv matuseorng, pöördudes linnaservale sünnuiale. See kalmistu on omaette tähelepanuväärne, kuna seal, vähemalt kalmistu teesäärse osas, näivad olevat täiesti kadunud inetud raudaiad ning neid asendavad nägusad hekid, peamiselt mitmesugusid lehtpõõsai. Mõõdujale, kes on harjunud nägema ainult roostetanud raudaedu, jätavad need meeldiva mulje. Kindlasti väärime muljeid võtta eesküla seelast kalmistult ning igasugused raudaiad handade ümber koristada. Kui nad tõesti olid armsaina tunduvad, võib neid kasutada muuks otstarbeks. Ka Paldes väärime see küsimus järeletoetust, kuna ka siinseid kalmistul on raudaiad väga levinud...

Külateatrit ja „Säärastest mulgist“

Ühel päeval ilmus kuulutus koolimaja uksele — naaberküla haridusoskuse näitetrupp kavatses tuleval pühapäeval mängida meie koolimajas „Säärastest mulki“. Kõik, kes sõjajal maal on elanud, teavad, mis see tähendab. Peo-õhtu sellisel lõbudekaval ajal! Muldugi, igakõõda loodab sellelt õhtult enesele midagi. Mõni loodab näha head näitlemist, mõni vaimukat ja hästi kirjutatud näidendi — mõni ei hooli hoopiski näitlemisest ega näidendist, vaid arvutab krampikult, kui kaua viimane kestmisele võiks kesta ja kas tantsuks aega jääb.

Ogu nende lootustega kuidas on, aga vahelduseks kulub küllaks veidi teatrit, kummatigi kui seda pakub selline näitetrupp, kes oma aktiivsuses ja ettevõtlikkuses annaks kasvõi näidlas näidendi — kui ainult politsei lubaks...

„Säärastest mulgi“ esitamise alguseks oli ettenähtud kuulutustel kell 16, ajaheheteas kell 17. Väikeis kuldade kesitae, saabusin kell 16.30 — ja jään piletille! Ühteleg veel, et külateater ei alga täpselt! Kuidagiviisi alt-käie tutvuse kaudu sain siiski seisuplate ja valmistusin nautima Koidula surematut „Mulki“.

Kõigepealt ei avanenud (nagu maalavadel ikka) eesriide, kuigi ta avamiseks ilmselt pingutusi tehti. Eesriide ühele poolele ilmus õrn naisekäsi, teisele poolele võimas mehekäsi — mõlemad sikutasid sõnakulmatut riidetükki, ent tagajärjeks! Siis puges eesriide vahelt karvase parknaga ja maalitud näoga vanamees ja tõmbas eesriide ühe ropenga eest. Äit saalist hüüdis rõõms poishääl: „Säärastest mulki“ ja lõbuikav publik pühvatas naerma, vanamees vaatas heitunud alla seali ja kadus küllside vahele. Kontakt lava ja publiku vahel oli loodud.

Ja siis ilmusid lavale kõik need tuttavad kujud Koidula „Säärastest mulgist“. Kõik need Erastu Ennu, Mäetsa vanad, Maied, Märid ja Jütsid, kead me seni tundisime ainult kirjades kaudu. Sest „Säärastest mulki“ mängiti edukalt pool sajandit tagasi ja olleaegseid lavakujusid mäletavad vähesed.

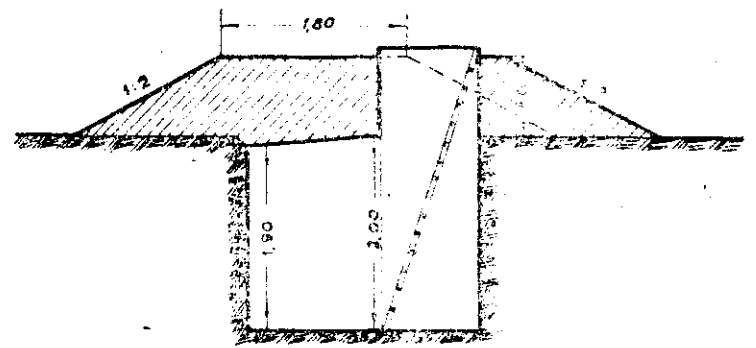
Ole valmis õhukaitseks

Õhukaitsepärase käitumise põhireeglid

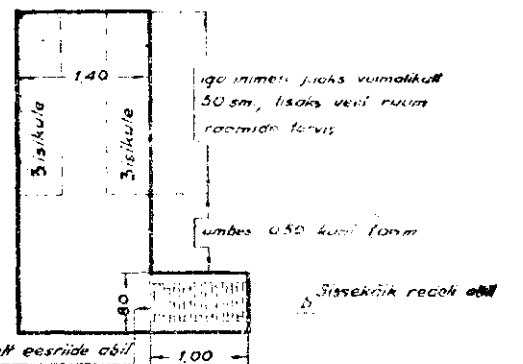
Õhukaitse väikeaevikvarjend

kõige rohkem 6 inimesele

Mõõt 1-50



Lõige a-b



Gaasikaitse hädapärastel eesriide sulg
Kõige aravõimne pole võimalik Põhiplaan

Ader ja mõõk on alati olnud eestlasele ja kaitsevalmisoleku sümboliks. Sõjajal korras on vaja kaitsta oma kodu- ja töökohti ka veel vaenlase õhuterroori vastu. Seepärast on paratamatuse käes ja nõudeks kogu rahvale, et igakõõda kõigil ja igal ajal käituda õhukaitsepärase. Sõjajal korras ähvardab õhukoht pidevalt, seepärast alati pea meele, kuni kestab sõda, peab olema valmis õhukaitseks.

1. Täida täpselt pimendamise nõuded oma kodu ja töökohas. Ära sõlita tuld kaitsestatu akendega ruumis ega valgustatud ruumide ukst, et valguskuma paistab välja. Ära vilguta tuld väljas.

2. Eemalda põõningult ja eluruumes vähe-mait akende ääri tõlvõttavad esemed. Hoiu korteris käepärast kasutatavil. Täida õõsiks kõik vannid ja anumad veega.

3. Hoiu käepärast varjendipakk (raha, väärt-asjad, dokumendid, pesu, kehakatted, tualett-tarbed, toidunõud, esmaabi- ja hädavalgustusvahendid, toitu) ja see vaip. Tähtsata mõõbisesemad omaniku nime ja aadressiga.

4. Ole abiks oma maja ja töökoha õhukaitsevalmisseadmisel, eriti varjendi või kaeviku ehitamisel, ja sisustamisel, müüri läbimurdude ja päästeteede tegemisel.

5. Pea hästi meele, kus asuvad Su elukohale ja töökohale lähimad varjendid, kaevikud, esmaabipunktid ja päästeteed tuleohust.

6. Ära üles korja, urgitse ega varja vaenlase lennukitelt alaheldatud maskeeritud kahjustusvahendeid (plahvatavaid täitesulepõlde, tulestõlpujaid, mänguasju jne.) vaid teata nende leiukoht ametivõimudele. Üldisimult tähendab surma!

7. Teata alati ajutisest lahkumisest oma elukohast elamu õhu-aitse juhile. Jäta korteritõlt ja korteri hoidamine oma äraoleku ajaks tuttava majaelaniku või elamu õhukaitsejuhi kätte.

8. Töö a-aktiivelt kaasa oma elamu või töökoha õhukaitse kollektiivis. Iga kodanik on õhukaitsekoostuslik. Õhukaitse kollektiiv on koduriinde tähtis lüli.

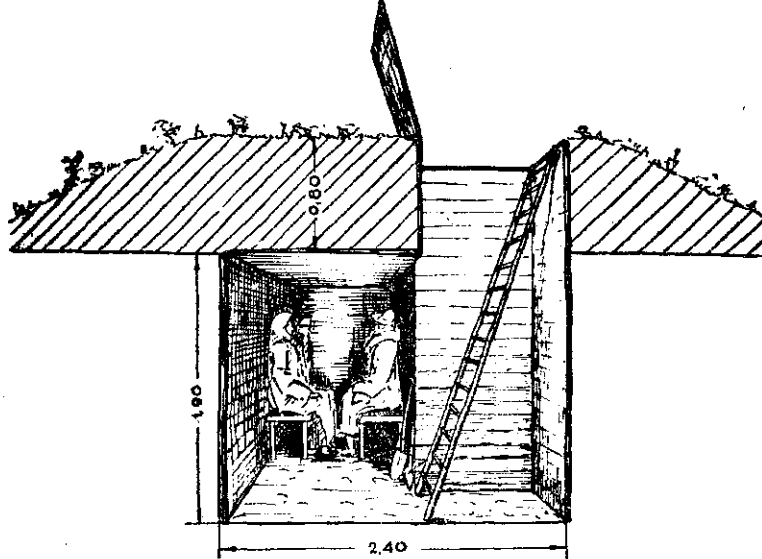
9. Ära päge igaks õõks enneaegselt kodust minema ja jätta sead saatusse hooluks. Kes on valmis õhukaitseks, ei tarvitse kart-a ega väriseda.

Õhualarm

antakee sireenide (fabrikuvilede, kirikukel-lade) katketele helidega 1. minuti kestel. Lennukitõrje suurtükide tulistamine või vaenlase lennukite ilmumine auala kohale ja nende kahjulikuv tegevus on samaväärne õhualarmi signaalile.

1. Igakõõda, kes pole rakendatud õhukaitse jms. erilisannetesse alarmi pabul, peab otsema kohe kaitset pommikuldude ja plahvatussurve eest lähimas varjendis, kaevikus, hoones või muus kaitstud kohas. Keelatud on viibida tänavatel, teedel, akende, välisustel jms. ohtlikkudes kohtades.

2. Majas sulgeda (mitte lukustada) uk-sed ja muud avad. Kustutada tuled ning



sulgeda kütte- ja soojendamisseadmed (kol-ded, priimused, elektrikeetjad jne.). Pimen-duskatted üles tõsta. Lõdvendada akende su-letised. Lukustatud ruumide uste võimed anda üle elamu õhukaitse juhile.

3. Sisepääsu kaitseehitusse ei või keela-ta kellelegi, kuni on veel ruumi. Varjamisel kiildude eest majas peab võimaldama igal juhtumil. Peasissekäigu ukseid peavad ole-ma avatud, trepikojad valgustatud nõrkade siiniste tuledega.

4. Varjendis käituda vaikelt. Mitte suit-setada. Pidada puhust. Loomad ei kuulu varjendisse. Varjendiväime korraldusi täi-ta vastuvõetavalt. Paremad kohad var-jendis kuuluvad naistele, lastele, haigetele ja raskadele.

5. Iga õhukaitse tegevuskondlane peab ilmuma kohe talle ettenähtud kohta ja

seadma omad vahendid tegevusvalmis.

Iga tegu, mis on õhitud õhukaitsepä-rase käitumise, avaliku korra või julgeoleku vastu, on õhualarmi korral, mitmekordne kuritegu ja karistatav mitmekordse vajusa-ga.

7. Eratelefonikõnede pidamine õhualarmi olukorras segab õhukaitse organite tööd.

Järgaab

Surmaohvriga lõppenud liik-lusõnnetus

Tallinna ringkonnakohus mõistis 6 kuue vangimaja Vladimir Koslovi, 35 a. vana, kelle ettevaatamatu sõidu tagajärjel sai surma kaassõitja Ida Ingemann.

V. Koslov oli 23. aug. 1943. a. veoautoga teel Riias Tallinna kuujuures koormaka oli sõidunõu. Vigala lähedal paus end keasa võtta Ida Ingemann, et sõita Tallinna. Koslov tuli sellele soovile ka vastu ning paigutas naisterahva veoauto kasti, sõidunõu kõrvale.

Kuigi oli juba pime, sõitis Koslov ilma tuledega, ning maantee vasakul äärel 20 km enne Tallinast, Pääsküla silla läheduses, tuli vastu auto, millest Koslov tahtis mõõda sõita vasakult poolt ja keeras selleks oma sõiduki veel enam kraavi äärele. Seejuures auto libises teetammilt alla ning paiskna kütijele. Õnnetusel jäi Ingemann sõidunõu alla ning tema muljutü sisse roided. Kui teised autoõõdjad asusid tege päästma, sel-gus, et ta oli juba hinge heitnud. Nagu po-litseil sel juurdusel selgus, oli Koslov en-ne väljasõitu tarvitanud alkoholi ning lõ-nas alkoholi järgi ka veel pärast õnnetust. Ta võeti vastutusele liikleniõõdustuste riik-kumlees, mis põhjatasid kaassõitja surma ning kohus mõistis temale eeltoodud karis-tuse.

siis pole ühtegi. Ühel on põllutööpäävad, teisel metsapäävad, kolmandal korteripäävad ja tootetööpäävad veelmiskõik päävad. Noh — tööjõudu on kibedasti tarvis, teata-sin töötamist. Lubati lahkesti määrata, kõi-ti, millist soovim — noort või vana, blondi või brunetti?

Müüd sõda rõõmus sees ja jään ootama. See oli umbes maikuu. Ootas. Kahe nädala pärast küsin uuesti. Kohe, lubati, saadame politseiga, kui müüd ei saa. Oo-tantis jälle kaks nädalat. Tõttasin lõppel-paanusega, lõppein ära kui herneton. Sina külistasin jälle.

Teile on mõõduid määratud, minge sinna ja sinna, seal elab see ja see, ta on käes saanud ja tuleb otsekohe teile tööle, testati rõõmsalt.

Lappisin rattakummid ja sõitsin otsemaat teed juhatatud kohta. Mulle avati äsna sõbralikult. Julgest saades teatasin otte-vaatlikult, kes ma olen ja mida soovin. Avaja osustuski otsitaks. Olin valmistunud ebasõbralikkusele, isegi sõimule — ent mitte naerule. Siiski mu sõnadele järgnes sõdam-lik naer. Seisin juhmina. Siis selgitati mulle väga armastusväärselt, et mõõdet määrat-ta teda juba seitsmendat korda tööle — ja et kuuest ametikohtast aitavat temale küll. Ütles ja heitis diivanile. Mina panin ukse üsna vaikelt väljapoole kinni.

Kunnatasin edasi. Nüüd, kui hakkasid põhjariidukult põgenikud tulema, sain jatu-le kahe tüdralapsaga, kes kohe olid nõus appi tulema. Teisel päeval tuli üks tüdruk koos tüdiga uut kohta vaatama — ja kadus. Olevat liiga lühike 188.

Ja siis ma nüüd olen, pole aega teaki-lebaga poest tooma tulla. Ütle mulle, sõber mis kuradi pärast pan mina panema mä-gu rohkem kui täspanuse, kui samal ajal töövõimeised inimesed lesivad diivanitel?

Kuna mina nendele küsimustele otsekohe vastata ei suutnud, tormas sõber Anseel minema. Ma ei oska vastata neile ka praegu. Ehk suudab seda rogeje, kellel on rohkem kogemusi?

Jot.

Töõametist ja täispanusest

Kohtusin sõber Anseellega. Teatavasti ta on meier. Ta ei märganud mind tänaval. Raputasin teda õlast. Ta oli ränkviha-ne. Mitte raputamise pärast, vaid — aga laa-kem tal jutustada:

Tõttasin sõjaliselt tähtsas kaitises, eks ole? Selliseks on tunnistatud kõik piima-tõõstused linnas ja maal. Meilt nõutakse täispanust. Kas sa tead, mis see tähendab? Nojah—sõjaaeg—igal pool nõutakse täispa-nust, eks ole!

Juhtus nii, et tänavu kevadel vajasin töõjõudu, kahte inimest lihtsatele töõdele. Kuultasin ja vaatasin ümberriigi, vabu inimesi ja leidub, aga kui tööle kutsud,

Võitlus Euroopa kirdevärvaval

Võitlused Narva rindel ja nende juht — SS-obergruppenführer Steiner

Viimaste päevade enamlaste suurtünni eesmärgiks tõrjuda võitlusest ära kõikidelt poolt SS-obergruppenführeri ja relva-SS kindrali Steineri juhtimisel koos germani vahatahtlike diviiside SS-Nordlandi ja SS-Nederlandiga, 20. Eesti vabatahtliku diviisiga, 11. Ida-Preisiläälasedivisiiga ja maariinide rakendatud sõjalaevastikuüksustega, maasõdurite ja helikopteriga.

Euroopa kirdepasill ajaloolises Narva võitlusrummis trotsib juba kuid üks germani SS-soomusüksus, nende hulgas ka Eesti SS-mehed, bolševistliku rünnakhoos massi ja materjali ülekaalu. Need võitlejad paljudest Euroopa maadest on ühinenud SS märgi all, et võidelda oma rahva ning maa eest ja kõhkluseta vaprusena heita suurele vaekausile elu, luues nõnda eeldusi vabadusele ning Euroopa ühtsusele.

Narva võitlustanner on sajandite jooksul olnud näitelavaks suurte sõdade, siin on lavastatud heitlused, mis tihti kaaluvad elanud Euroopa äärmisest elust.

Jälgides ajalugu kerkivad Narva tšember või pärast toimunud võitlustest ikka ühed ja samad kohanimed esile, olles seotud nende kaudu strateegiliste või operatiivsete üritustega. Nii tuntud lahingupaikadel on voolanud tihti põhja-rahvaste veri, kelle õule on saatus asetunud vastustusriika ülesande — kaitsa Euroopat lõhestava ning soga- se suurvee eest. Kuid üha enam on laienenud, ka nende rahvaste hulk, kes on tõrjutanud ajaloo sündmustest õiguid konsekvence ning rutanud appi maa poliisarahvale — eestlastele — sest sellel rindel ei võidelda mitte ühe rahva eluvõitlust, vaid siin võideldakse Euroopa vabuse pärast.

Moskoviitide suurimperialist tsaar Peeter I nimetaski seda „aknaks Euroopasse“, mida tahtis Euroopa-hoonesse rajada, et võimaldada „kalavinskitele“ vaba tallemisruumi.

Ja sest on 244 aastat tagasi, kui Põhjasõja ajal võitlesid Narva mail põhja rahvad, rootslased, soomlased ja sakslased, koos eestlastega, et vältida seda katast; ka 25 aasta eest meie sängarriku Vabadussõja päevil olid eestlased kõrvale jättes soomlased, rootslased, taanlased ja sakslased jätkamas sama heitlust. Nõnda loodi nn. rajariikide kaitsesõja bolševistlikku ohu vastu, mida tunnustasid ning toetasid hädahoitu aimes ka need riigid, kes tänapäeval on ise koos idaga tõstnud käe Euroopa vastu. Ja täna sel raskest tundeid seisavad Narva võitlustand- rel jälle vanad relvavennad, ning appi on tõtanud veel uusim hollandlased ja norralased, et oma kehaga kaitsla jällekorraldada Euroopat, tarhvaid, ta inim- suat, ta vabadust, ta kultuuri.

Jälle on võitlejate ja rahva suus nimed, mis tuntud kõigi eelmaintud sõdade ajaloo, olles kujunenud otsegu sümboliseks võrdkujudeks — Narva, Riigi, Meriküla, Laane, Peeterriist, Utria, Vaivara, Sinimäed, sest ka juu- loperatsioonid on toimunud vanades jalgades.

Meile, võitlejale, on need nimed aga enam kui tuttavlikkus ajalooraa- matust, nad on seotud meie hingega vere kaudu, nad on kujunenud meile uhkuseks, rõõmuks.

Paljud relvavennad Saksamaalt või Hollandist kannavad noid määratu raskustega hinge sõõbunud nime-süm- boloid edasi euroopa kodudes: „Tol- korral kui olime Narva all...“

Ja nõnda nagu kõneleme meie Kaar- rel Raudpeast, kelle nimes keskendub kogu Põhjasõja heroism, nõnda kõnel- dakse praegu rindel ning kõneldakse tulevikuski ühest mehest, kellega käes- oleva Narva suurheitluse kogu olukorda ja taht kajunud sümboliks... — SS-obergruppenführer Steiner, tam- melehisekandja ja kuulseliku „Viking“.

diviisi looja, „vana Feliks“, kes suutis SS märgi all luua mitmesugustest eu- roopa rahvastest koosneva ühtlase ning lõõgivõimsa võitlusterviku, milles ilm- neb uue Euroopa vendlus.

Ja nüüd, kus tema varemmeisterda- tud üksus täiesilena on kirjutanud uhkeid ning kustutamuid lehekülgi selle suurheitluse kaudu uue elu sünni- raamatusse, on „vana Feliks“ loonud uue meistritöö, mis sammub oma va- nema venna jälgedes — see on üks germani SS-soomus korpuse.

See ongi too terasene kiil, mille vastu on dramaatilisel juulilõupäeval vereid tühjaks joosnud 11 nõukogude laskurdiviisi ja 6 soomusbrigaadi. Neil oli käsk Narva rinne läbi murda, tor- mata üle Eestimaa ja heisata kõikide aegade verisem lipp jälle Tallinnas Pika Hermani torni. Ja nad tulid oma uute teraskolossidega — tank „Josif Stalin“. Aga bolševikud umutasid oma rohke- arvuliste päädega armees juures Steineri ja tema SS-mehed, kus vanade „Nord- landi“ ja „Nederlandi“ jt. kamraadide kõrval oli ka sangarliku SS-soomus- grenaderide pataljon „Narva“ järglane — Eesti SS-diviis.

Kuumad ning tühjakspingutavalt ras- ked olid need juulipäevad võitlejale. Nad nõudsid ennastohverdavat täp- nust igal meele seast, tugevat vaimu, keha ja südant... Ja unustamatuid juhte ning kamraade jäi ses meeleheit- luses võitluses vaenuväljale... ja Tema Tundmatu sõdur, kes enastnähtamatu granaatide turmule all purustatuna ning liiva alla mattunult jäi magama pikka und Narva kaldail joosnud kae- vikuusse... Nemad olid rahvaste vabaduse eestvõitlejad, nende teod ning- surm liidavad kord nii lõhestatud ning iseenda vastu käe tõstnud Euroopa uueks tervikuks.

Ja need vaba Euroopa võitlejad, on sulatatud tervikuks SS-obergruppen- führer Steineri isiksuse läbi, seepärast on ka tema mehed sellised, kokkuma- tud ning karded võitlejad, aga to- redad kamraadid, kelles igale on ta oma rahva vabadus ning olemasolu kõige kallim.

Elmar Tõnismäe, SS- sõjakirjasaatja.

Viljapeks teostatakse organiseeritult

Peksugarnituure kasutamist korraldab Maaviljelusvalitsus vallavane- mate kaudu

Varem ilmunud viljapeksumääruse raken- damiseks on Põllumajanduse Keskvalitsuse juhataja annud juhendi, mille kohaselt vilja- saagi peksmist tuleb teostada ühtselt ja üht- lase Maaviljelusvalitsuse ja vallade piires korral- dades viljapeksutööd vallavanem, kes võib nimetada temale alluvate teenistujate hul- gasst kaastööliste.

Viljapeksu juhtide ülesandeks on organi- seerida viljapeksu kiiret ja kavakindlat teos- tamist, korraldada peksugarnituure ümber- paigutusi, otsustada peksugarnituure sünd- kusele võtmise ja eduka töötund- garnituure omanike peemisees küsimusi. Viljapeksu juhid peavad astuma tarvilike vahendite saamiseks ning nende ostarbe- kohaseks jaotamiseks.

Tarvitamiskõlbmatute viljapeksuseadmete omanikelt osade äravõtmisel ja teiste masi- nate omanikele ülesandisel tekkivate tehni- lise küsimuste otsustamisel tuleb vallavane- mail vajaduse korral arvestada Põllumajand- use Keskvalitsuse lähema üsalduskohta. Juhul, kui tarvitamiskõlbmatu seadme omanik keeldub osa üle andmast, võib osa äravõtmiseks tarvitada politsei kaasabi.

Viljapeksumasinate on kohastatud remon- tida kõik maaremontöökojad, kusjuures remontimine peab viljapeksuhoonajal toimu- ma väljaspool järjekorda.

Kõigile töökõlvulistele peksugarnituuri- dele määratakse vallavanema poolt koos- töös põllumajandusjuhtidega tööpikrond vastavalt talundite asenduse ja garnituuri töövõimele. Piirkonnast jäetakse välja talun- did, millelised on võimelised peksu teostama oma peksuseadmetega.

Sõja läbi hävinud hoonetega ja rindel või riigilõõstenistuses viibivate tööstus- dega talundis korraldatakse viljapeksutööd esimeses järjekorras. Tööpiirkonnad määra- takse esmajoones lokaalidele ja puuga- straktorite juul töötavatele garnituuridele.

Juhul, kui ühes külas või piirkonnas on mitu töökõlvulist garnituuri, määratakse piirkonnale raskemalt ümberpaigutatav gar- nituur. Võrdsete garnituuride puhul jääb pii- rkonda eelmise aasta peksuhoonajal rohkem peksutööd teostanud garnituur.

Piirkonna normaalsuuruseks loetakse puugastraktor-garnituuridel vähemalt 200 ha, lokomobili-garnituuridel vähemalt 150 ha, kõigil teistel garnituuridel aga 50—100 ha teraviljapõlde.

Peksugarnituure omanikud on kohus- tatud teostama viljasaagi peksmist valla- vanema poolt nalle antava nimekirja järje- korras.

Piirkonna talupidajad on kohustatud rikete puhul masinajuhile abi andma. Masinajuhist mitteolevaltel tekinud rikete remondi kulud tasub erijuhtumel ma- viltelusealitsus.

Vallavanemad on kohustatud eaitama peksurajoonide nimes maakondlike põllu- majandusametite juhataste kinnitamiseks, samuti ka kogu valla piirkondade garnitu- ride vedelküttesüsteemide ja määrdeõli vajad- use 800 töötunni kestel. Kütte ja määrde- õli jagatakse valdadele maakondlike põllu- majandusametite kaudu peksmata vilja hulga ja võimaluste kohaselt.

Ka on vallavanemad kohustatud iga



Relva õigest käsitlemisest sõltub edu lahingus

Rukki sortidest

Talirukki külvieag on ukse ees. Vana seemnetagavara pole olemas. Uudisrukki lõikus on käsil. Tööjõu ja masinate puudu- sel pole paljudel võimalik oma rukist vara- kult pekata, et oma saagist saaks seemet külviks. Neil tuleks tahes ehk tahtmata seemet mõtuda väljaspoolt, sest külviga ei tohi ka taliviljal hiljaks jääda — hilinemi- sega väheneb saak nagu tõuviljalgi. Kui ju- ba seemet naabritel või mujalt müretades tuleb, siis peaks selle juures silmas peeta- ma kolme asja. Esiteks, sel seemnel peaks olema hääl külvivõime, s.o. hästi idanema, ta peaks olema puhas ja haigusidest vaba. Teiseks see seeme peaks olema seda rukki sorti, mis meie maal kasvata- mise kohane, nimelt kas Sangaste, Jõgeva 1 ehk Jõgeva 2. Kolmandaks oleks ostarbe- kam, kui saaks seemet nooremast pal- jundusastmest. Enemalt tunti meie seemneturul originaalsemest ja selle eimesse, teise, kolmanda või vanema pal- junduse astet. Näid ei tarvita enam origi- naalsemne nimetus. Enemalt oli origi- naalsemne see, mida sorditaretaja ise kas- omat majapidamises ehk lepingu alusel te- mat saadud elitseemneast mujal sorditaret- aja juhtnõude ja kontrolli all paljundati- niil kaus, kui vajadus tõusis uue elitseemne järgi. Ristitolmlejal, nagu seda on rukis, aiti peasegu iga aasta uut elitseemest pal- jundajatele. Rukkiga tehakse ka nüüd sa- muti. Iga aasta valitakse paremaid talmi, neid igit eraldi paljundades saadakse a- re-

tustüved. Aretustüvede hulgas otsitakse nende võrdluse abil välja paremad. Viimaste hulgas valitakse jälle uusi häid talmi, neid paljundatakse ja võrreldakse jälle. Halve- mad aretustüved heidetakse välja, paremate seeme paljundatakse koos ja saadakse aretustüvede paljundusest. Seda võib enne mitu aastat paljundada, kui ta hariliku põlumehe kätte läheb. Aretus- tüvede paljunduse seemnest saadakse, nagu meil praegu nimetatakse, superuspereliit seemne, selle paljundamisest supereliit, sellest elitseemne ja viimase paljundamisest saadakse kõrgearetis seeme. Kui seda edasi paljundatakse, siis saadakse kõrgearetise esimese, teise, kol- manda ja vanema paljunduse või järjekülvi seeme. Et valiktaimi kaunemat aega kasvata- des nende väärtus aastate jooksul langeb, saades näiteks võrast õietõnu mujalt, siis on loomulik, et esimeste paljunduseastmete, nii superuspereliidi, supereliidi, eliidi ja kõrgearetisimetsi kandev seeme sordi- väärtuselt parem kui kaugema paljundus- astme seeme.

Peale eelmaintud kolme rukki sorti — Sangaste, Jõgeva 1 ja Jõgeva 2 — peaks 4. armakirika ka kohaliku maarukist, mida siin ja seal veel mõned põlumehed kasva- tavad. Meie maa rukis on täiesti talve- kindel, nõrga seisukindlusega, peenikesse tühtikutega peaga, peenikesse karge teraga, väikese teraaniga sort. Seda on kaunemat aega meie maal kasvatatud, ilma et paran- dussõda tema juures oleks tehtud.

Telised elinimetatud sordid on meie maal aretatud, parandatud, paremaid talmi ja tü- vesid välja valides. Sangaste rukki aretus- töö on kestnud juba ligi 70 aastat, Jõgeva 1. ja 2. ligi 25 aastat. Sordi algmaterjaliks oli Sangaste nähtavasti Probesti rukis, mis maarukiga risttolmuuud, Jõgeva 1-sei Pet- kus'i ja kohaliku rukki ristluse järglased ja Jõgeva teisel üks Pärnuuudis päritolev tal- vekindel kohalik rukkiproov.

Need aretatud sordid on meil kõik kül- lalt talvel kindlad. Mõni aasta tagasi olud külmad talved elasid nad kõik hästi üle. Orase mahlas leiduva kuivaine hulga järgi hinnates peaks neist külmakind- lam olema Sangaste ja sellele järgnevad Jõgeva 2 ja Jõgeva 1. Pikema kõrrega on neist Sangaste. Seisukindlus on kõigil rahul- dav, Jõgeva 1 natuke parem kui teistel.

Pea on Sangastel pikk, lodevavõitu, Jõgeva esimesel lühike, tihed, alt natuke jä- medam, Jõgeva teisel vahepealne, nagu ta ka telste omaduste poolest seda on.

Tera on Sangaste valiktaimedel õige suur ja raske, kaugemal paljundustel sa- mane kui Jõgeva sortidel. Kui 1000-tera kaal meie maarukil on 25 g ümber, siis meie aretatud sortidel on see 30 g ümber. Jõgeva rukkidel on tera sinakshall. Valku sisaldab kõige rohkem maarukki peenike tera (13 %), aretatud sortide teras on valku 1—2 % võrra vähem. Hektoliter teri kaalub meil aretatud sortidel 73 kg ümber, ma- rukkil 71 kg ümber. Tera aani kohta võib Jõgeva Sordi kasvanduse viimase kümne aasta jooksul korraldatud võrdluskatsete andmeid üldiselt märkida, et sel ajal, kui hektaril maarukis andis 2000 kg teri, andis Sangaste ligi 500 kg võrra rohkem, s.o. 2500 kg ja Jõgeva 1. Sangastest 100 kg roh- kem, s.o. 2600 kg.

Käesoleva aasta võrdluskatsete andmed puuduvad veel. Võrreldavate sortide hulgas oli üle hulga aja jälle ka Petkus'i rukis. Petkusil on pea natuke lühedam ja tihed- am kui Jõgeva 1.

Võrreldavate sortide hulgas oli tänavu 4 proovi Sangastest, nimelt: 1) neljarealise pe- ga, 2) kuurealise peaga, 3) nende kahe se- gu, nagu Sangaste seeme harilikult mügile läheb ja 4) Sangaste Kehtast, kus teda Põh- ja-Eesti jaoks kohandatakse. Missugune neist teraanilist esikohale tuleb, selgub lähe- mal ajal. Tähele võib panna, et Sangaste kuurealine pea eranditult neljarealiseks oli muutunud.

Et meie kolm aretatud sorti maarukist märksa suuremat terasaaki annavad, siis peaksid põlumehed loobuma vähesest välja- anniga maarukki kasvatamisest ja enesele mõtuma mõne aretatud rukki sordi seemne, mida tänavu mitmesugustes paljundusast- metes onest lõikusest peaks paljudel pal- jundajatel saada olema. Oige vana palju- dusastme omanikud püüdu saada nooremat.

— III —

SÄREVERE KONTROLLASISTENTIDEKOO- LIS algab õppetöö oktoobri keskpaiga. Koo- lis on internaat ja ühistoituslastine. Koo- poolt on tasuta kütte, korter ja valgustus.

Lähemad teateid saab kirjalikult kooli kantseleist.

Vastu võetakse tütarlapse, 1 kl. algkooli lõpetanud ja 11 kl., kes on lõpetanud 6 kl. algkooli ja karjatalajatekooli või 2-ke- aastase põllutöökooli.

Sooviavaldus ühes koolide lõputunnistu- ses või nende kinnitatud ärakirjadega saata ühes perekonnaseisutunnist. vorm nr. 8 koo- lijuhatajale, Türi pk. 65.

TEADAANNE

Kohustan kõiki kaitseteenistuskohustam- — ajapikendusel olijaid, kes sõjategevus- eest tingituna oma alaliseid elukohast on evakueerunud, ajavahemikus 14.8.44—20.8.44. registreerimiseks isiklikult ilmuma praegu- se elu- või peatuskoha järgse kaitsesõja- ringkonna staapi, kaasa võttes ajapiken- dust tõendavad dokumendid.

Isikuid, kes käesoleva kutsese ei järgue, koheldakse kaitseteenistuskohusest kõrva- leheidajana.

J. Soodla
Kindralliaspektor.

Teadaanne

1927. aastakäigu lennuväe abiteenistusse kutsutamise määruse § 1 ja sama määruse teostamise korralduse § 1 lõige 2 põhjal kohustan kõiki 1927. a. sündinud noormehi, kelle vanemad kuni 20. juunini 1940. a. omasid elades Eesti Vabariigi kodakondsuse, ja kes elavad Järvamaal, Paides, Tapa ja Tü- ri linnades, ilmuta Paidesse, Tallinna län. 4 asuvasse vastuvõtukomisjoni järgmiselt:

22. aug. 1944. a. kell 08.00: Säreve, Ka- reda, Koigi ja Käru vallad.

22. aug. 1944. a. kell 14.00: Paide ja Väiksa vallad ja Türi ja Paide linnad.

23. aug. 1944. a. kell 08.00: Albu, Ambia ja Lehtse vallad ja Tapa linn.

23. aug. 1944. a. kell 14.00: Võhmuta, Vajangu, Rakke ja Väinjärve vallad.

Ilmujaile kaasa võtta:

1) isikutunnistus; 2) kolmepäeva toit; 3) toi- dundõude komplekt (kauss, lusikas, nuga, kahvel); 4) seep ja käterätid ja muud vaja- likud puhastamise ja korrashoiu abinõud; ja 5) pakkimisvahendid erariiete koju saatmiseks.

Minu eelmise teadaanne, mis avaldatud „Järva Teataja“ nr. 95 — 12. 08. 44. a. kao- tab kehtivuse.

V. Reimurme
Järva Prefekti aj. kt.

Moored külastasid haavatuid

Möödunud neljapäeval külastasid järje- kordset Järva noorte maleva tütarlapseid üht Paides asuvat sõjaväehaiglat. Seekordne noorte külastus haavatuid rindeemete juur- de toimus täiesti noorte endaalgatuslikus korras, kusjuures nende juhti pr. M. Aasa't, kes mõneminutilise Tori tütarlaste juhtide laagris, asendas tema kohustetäitja pr. I. Vende. Noorte poolt viidi külastatavale võileibu, marja ja lilli. Lisaks pakutud käla- kostile esitasid noored rindevõitlejale mee- lelahutusena laule, rahvatantsu ning dek- lamatsiooni. Noorte taaskordne külastus- haiglasse valmistas sealviibijatele meeldiva elamuse ning nende siirast tänuilikut kinni- tasid hoogsad aplausid noorte esinemise puhul.

Vargus terrorirünnaku ajal

Vaenlase terrorirünnaku Tallinnale, 9. märtsil, varastati Endla tn. 25 elutseva Elise K. toast temale kuuluvad mitmesuguseid riide esemeid 126 maraga väärtuses. Kahulus selle varguse toimepanekuks langes Linda Mölla, kelle juures teostatud läbiviimisel leiti üles ka kadumaläinud riideesemed.

Elise K. elas allüürnikuna pr. K. korter- ris, kus oli kaetud tuba. Seal oli elute- nud mõned kuni varemalt Linda Mölla, kes oli jäänud sinna maha ka paar vähemat riie- tueset, mis korteriomani poolt olid paigutatud ahju taha. Kui siis 9. märtsil õhtul algas õhualarm, põgenes Elise K. õuel asu- vasse varjendisse, kuhu korteriomani pr. K. lukustas korteri viimaseks lahkudes uk- se. Kui siis alarm lõppes, selgus, et see korter oli saanud pommitabamuse ning si- nustus paiskunud segi. Ühtlasi ilmus, et keegi võõras oli sees käinud ja viinud ära Elise K. riideesemeid, mis asusid õhrru- nakul purunenud kapis. Muu hulgas oli vii- nud ära ka tema palli, millel oli krae ma- ba rebitud ja kohale jäetud.

Linda Mölla end varguses süüdi ei tun- nistanud, vaid seletas, et tulnud sel päeval juhuslikult Tallinna ja läinud pärast pommi- rünnakut oma endist korterit vaatama, et päästa sealt temast mahajäänud asju. See- juures kiirusega tegutsedes, kartes uut rünnakut, toppinud kättepuitvasse kotti toas leiduvad riideesemed. Kedagi isikut pole seal kobal käinud. Alles hiljem asju vaada- tes näinud, et äratoodud riideesemete hul- gas oli ka võõrad. Neid pole osanud esialg- selt ka kuhugi ära anda, ega pole sellest kellegile ka nimetanud ja nii jäänudki tema kätte kuni läbiviimisele avastati. See seletus ei osutanud aga usutavaks ning Tallinna ringkonnakohus mõistis Linda Mölla 5-aa- takse parandusmajja.

Üle 10 tonni ravimtaimi koos

Ravimtaimede korjamine on tänavu eelmise aastaga võrreldes näidanud tundu- vat edu, kuna on kujunenud välja üksikud korjajategrupid, kellele läinud- suvine ravimtaimede kogumine oli teat- tud ettevalmistuseks. Koolilaste poolt kohustuslik ravimtaimede korjamine on niikunud enam sügise poole, kuna su- vised põllutööd on neile selleks vähe aega jäänud.

Siiani on keskustesse ära antud üle 10 tonni drooge ja nende juurevool jatkub pidevalt. Tallinna vastuvõtupunkti kaudu on kokku tulnud 4,5 tonni droo- ge. Läinud aastal seavastu oli juuli lõpuks üle maa kokku toodud 1,5 ton- ni drooge.

Suuremal hulgal, umbes 1 tonni ümber, on korjatud paakspuukoort, mis on vajalik kõhulahtistajana, asendades paljusid siiani välismaalt sisseveetud drooge. Väikesemates kogustes on kok- ku toodud nurmenukuksi, paiselehti, nõmmeliiva teed, leesikalehti, tedrema- ranajuurikaid, islandi samblikku jne.

Praegu on käsil peamiselt lehtdroo- gide, nagu paiselehtede, pärna-, kirai-, leesika-, maasika-, mustikalehtede, sa- muti ka ubalehtede, vaarika-, maustõst- ra-, nõgeselehtede jne. korjamine.

Unustatud MUST VIHMAVARI Sillaotsa piirstee pingile. Ausat leidjat palua tuua Paide, Soo tn. 3.

Rida kirikukontserte Järvamaal

Käesoleva nädala lõpul toimub Järva- maal mitu kirikukontserti. Esimene selline kontsert leiab aset laupäeval, 19. augustil Kära kirikus, millele järgnevad kontserdid pühapäeval, 20. augustil Türi ja Paide kiriku- tes. Toimuvatel kontsertidel on solistidena kaastegevad Rudolf Palm - viiulil, Volde- mar Paldre - laul ja Johan Tamverk - orkestril. Sõnaliselt osas on kontserdil kaaste- sev Kallamaa koguduse õpetaja Hermann Unt. Kontsertide kavast esitab R. Palm viiulil „Adagio“, Schuberti „Ave Maria“ ja V. Paldre „Ciacconna“. V. Paldre esitab aaria „Mu ümber õh“ Händeli oratooriumist „Simson“, aaria „Õrnemalt õhk on voogamas“. Tamverki „Ma igatsen maale“ ja H. Rahu „J. Tamverki poolt esitatatakse Bach'i „Prelüüd ja fanga e-moll“ Sida „Ave Maria“ ning Bach'i „Toccata e-moll“. Kontsertide algus on Käras kell 19.00, Türil kell 12.00 ja Paides kell 18.00.

Praegu on tund, kus iga ees- ti mees ja naine, kas relva- ga või ilma, peab teadma oma kohust.